

filma resno spravil v nevarnost, so vendarle preko Renéja Claira in H. G. Clouzota segle daleč preko meja Francije in tedaj, ko je nemški abstraktni ekspresionizem žalostno umrl pod nacističnim škornjem, oplodile predvsem generacijo v Ameriki, ki je dala vrsto odličnih avantgardistov, kakor so Paul Bandorf in Louis Jacobs, pa tudi generacijo subjektivnih eksperimentalcev, med katere štejemo predvsem Maxa Deraîna, Sidneya Pettersona, Josepha Vogla, Hansa Richterja in Normana McLaren, ki je najpomembnejši avantgardist Amerike in našega časa, saj je njegov »Begone Dull Care« izredno uspel eksperiment združevanja absolutno vizualnih elementov z akustičnimi, ki jih je skušal združiti 1930 že v filmu »Audible Writing« Phenenger, a McLarenov »Ljubi svojega bližnjega« pomeni končno vrnitev k principom in simboliki, ki so jih izražali klasiki francoske avantgarde iz zlatega obdobja francoskega filma.

Avantgarda je s svojimi eksperimentalnimi težnjami kreativno sodelovala v ustvarjanju specifičnega filmskega jezika, kar je tudi njena zgodovinska vloga v razvoju filmske umetnosti. Samo tako je mogoče dojeti in razumeti njen pomen, kajti na rezultatih tega ogromnega opusa kreativne moči in potence tolikih filmskih ustvarjalcev počiva ves razvoj psihološkega realizma, ki začinja svojo pot tam nekje pri Jacquesa Feydera »Kermesse Heroique«, Jeana Renoira »Veliki iluziji«, njegovi filmski skici »La Partie de Campagne« in ne nazadnje tudi pri Renoirovem »Toniju«, ki tako rekoč povezuje preko francoskega psihološkega realizma iskanje in sadove avantgarde z drugim svojevrstnim fenomenom sedme umetnosti — z italijanskim novorealizmom, ki ima svoje stilistične, estetske in etične korenine prav v »Toniju«.

Vitko Musek

MED KNJIGAMI

FRANCE BEVK. ISKRA POD PEPELOM*

Med letošnjimi rednimi knjigami Prešernove družbe je izšlo tudi novo delo našega najbolj plodovitega prozaista Franceta Bevka. To je zgodovinska povest »Iskra pod pepelom«, v kateri opisuje avtor resnične dogodke iz začetkov osemnajstega stoletja, ko so se kmečki podložniki na Tolminskem uprli svojemu zemljiškemu gospodu in iskali pravic pri cesarju na Dunaju. Kakor pove zgodovina, je tolminski in goriški gosposki uspelo, čeprav le za nekaj let, preprečiti izbruh večje vstaje, kakršna je bila nekaj desetletij popreje za časa prvega tolminskega punta leta 1627. Kaznovanje nekaterih puntarjev, nova bremena podložnikom in nasilna pacifikacija niso mogli zadušiti iskre, ki so jo zanetili Simen Golja in ostali kmečki voditelji med nezadovoljnim in trpečim ljudstvom. Zakaj že leta 1713 je v krajih ob Soči in Bači izbruhnil z vso silovitostjo drugi tolminski punt, v katerem so sodelovali tudi voditelji kmečkega gibanja iz leta 1700. Kmečko gibanje pod

* France Bevk. Iskra pod pepelom. Str. 125. Opremil inž. arh. Uroš Vagaja, risbo na ovitku narisal Jože Čiuha. Izdala Prešernova knjižnica leta 1956. Naklada 85.000 izvodov.

vodstvom Simna Golja je tedaj nekakšen nekrvavi intermezzo, ki povezuje oba tolminska punta v stoletje kmečkih uporov in bojov v goratih tolminskih krajih. Z »Iskro pod pepelom« je France Bevk opisal predigro velikega tolminskega punta iz leta 1715, o katerem pa pripovedujejo Ivana Pregelja »Tolminci«.

Zgodovinska snov o tolminskem kmečkem uporu ni bila Francetu Bevku le sredstvo, oziroma družbeno historični milje, v katerega bi kot pisatelj skrnil ali pomaknil podobo sodobnega dogajanja in sodobnih življenjskih usod. Zgodbo o Simnu Golju in upornih Tolmincih si je pisatelj namenoma izbral, da bi literarno oživel eno izmed pomembnih epizod iz zgodovine slovenskega ljudstva. Zaradi takšnega avtorjevega namena je »Iskra pod pepelom« prava zgodovinska povest, v kateri pisatelj na osnovi zgodovinskega gradiva in proučevanja dobe in dogodkov v njej poizkuša literarno rekonstruirati takratno življenje in takratni boj tolminskih puntarjev.

Osrednja oseba Bevkove povesti je voditelj tolminskih puntarjev Šimen Golja s Kneže. Kot v uporu samem tako tudi v »Iskri pod pepelom« pritiče temu nemirnemu in bistremu kmetu prvo mesto in glavna beseda, saj je bil oblikovalec dogodkov na Tolminskem in voditelj puntarskih kmetov. Bevku ga je opisal z vso pisateljsko prizadevnostjo in očitnimi simpatijami. Od vseh oseb, ki nastopajo v povesti, je Šimen Golja najbolj živ, blizek in najbolj plastično orisan. Pisatelj si ga je zamislil kot modrega in preizkušenega voditelja, uglednega kmeta in dobrega družinskega poglavarja. Tako je Goljeva literarna podoba v prijetnem soglasju z ljudskimi izročilom in tradicijo, pa tudi s tistimi malec romantično zgodovinskimi normami, kakšen bodi ljudski voditelj, veliki upornik in bojevnik za pravico, ki z geslom: »Betica stori pravico«, poziva in vodi tlačane v boj za staro pravdo. Ob tako večje in plastično oživljeni podobi Šimna Golja nekoliko bledijo postave ostalih voditeljev upora in kmečkih odposlancev k cesarju, Laharnarja, Rutarja, Kobala, Lapanja in drugih. Medtem ko je kmečka in puntarska sredina podana zelo natančno in tudi živo, pa se grajske in fevdalne gospode avtor samo mimogrede dotakne, in to le tedaj, kadar je za ilustracijo v pripovedi in za dramatičnost dogajanja neizogibno potrebno. V knjigi so najboljše izdelani prizori, kako se kmečki puntarji organizirajo in kako pripravljajo boj zoper fevdalce in valpte. Žal pa je pot kmečkih odposlancev na Dunaj medlo opisana, čeprav ponuja pisatelju dovolj snovi, dogodivščin in zapletljajev, ki bi k zanimivosti zgodbe precej prispevali, če bi jih pisatelj orisal.

Ni prvič, da si je Bevk izbral za svoje delo zgodovinsko snov. Zato je razumljivo, da mu ta ni delala tistih preglavic in težav, s katerimi se mora boriti pisatelj novinec v zgodovinskem žanru. Bevkovo pero je tudi v tej povesti realistično in zelo nazorno. Podobe, ki jih ustvarja, so zanimive, razgibane in slikovite. Dejanje je v »Iskri pod pepelom« ves čas bogato in napeto in nikjer obloženo s kopico nepotrebnih besed in meditacij, pa tudi ne s suhoparnimi zgodovinskimi dejstvi in podatki, čemur se vsak pisec zgodovinskih povesti ne zna vedno izogniti. Zato je Bevkova pripoved tekoča in se prijetno bere. Skratka, pisatelj je z »Iskro pod pepelom« ustvaril vzorno ljudsko zgodovinsko povest, ki bo preprostem bralcu na literaren način lepo posredovala dogodke iz nemirnih puntarskih časov na Tolminskem.

Bojan Štih